

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 34, efterår 2014
© Tidsskriftet og forfatterne, 2014

Religionssociologi

Modernitet og fundamentalisme

Af stud.mag.
Lisa Bukhave Jensen

Indhold

1. Indledning.....	3
2. Fundamentalismens oprindelse	3
2.1 Religiøs fundamentalisme ifølge Haynes	4
2.2 Den kristne fundamentalisme.....	5
3. Modernitet.....	6
3.1 Modernismens forhold til fundamentalismen	6
4. Amerikanske kristne fundamentalister	8
5. Konklusion	10
6. Litteraturliste	11

1. Indledning

Fundamentalisme fylder stadig mere i samfundet. Dette både i form af religiøs terror, men i stigende grad også i form af konservative kristne grupper. Jeg har i denne opgave valgt at besvare:

Med udgangspunkt i Furseth og Repstad (2007), Bruce (2002) og Haynes (2009) ønskes der en redegørelse for fundamentalismebegrebet. På baggrund af redegørelsen og under inddragelse af andet relevant pensum ønskes der derudover en diskussion af forholdet mellem fundamentalisme og modernitet.

Opgaven vil hovedsageligt tage udgangspunkt i Inger Furseth og Pål Repstads bog *Religionssociologi – en introduktion* (2007), kapitlet ”Religious Fundamentalisms” fra Jeffrey Haynes’ bog *Routledge Handbook of Religions and Politics* (2009), Steve Bruces bog *God is Dead: Secularization in the West* (2002) og Yves Lamberts artikel ”Religion in Modernity as a New Axial Age: Secularization and New Religious Forms?” Desuden vil der også under diskussionen blive inddraget dele af Peter Beyers artikel ”Globalization and Globalication”, samt dokumentarfilmen *God Loves Uganda* af Roger Ross Williams. Først vil begrebet fundamentalisme introduceres, hvorefter der sættes fokus på kristen fundamentalisme. Dernæst følger en kort introduktion til modernitet og religion, hvorefter der foretages en diskussion af modernitets forhold til fundamentalismen hovedsageligt ud fra Lambert. Der vil blive et lille fokus på globaliseringen ud fra den kristne gruppe International House of Prayer, samt fundamentalistiske gruppers politiske arbejde ud fra Tea-Party bevægelsen.

2. Fundamentalismens oprindelse

Selve begrebet fundamentalisme er opstået i 1920’ernes USA. Det var en serie udgivelser, som ville føre tilbage til det fundamentale ved den kristne tro og tjene som referencepunkt for en gruppe amerikanske konservative protestanter (Furseth 2003, 259). Det var en måde, hvorpå man kunne beskytte de vigtigste dele af den protestantiske lære fra den stigende liberalisering, som foregik på daværende tidspunkt (ibid.). Begrebet udvides senere til at dække den konservative del af en religiøs gruppe; i 70’erne og 80’erne blev det til tider brugt som beskrivelse af alle grupper, som tog deres religion alvorligt eller ønskede, den blev afspejlet i offentlige politik. Det var på denne tid begrebet begyndte at få en mere negativ betydning (ibid.). Nogle forskere

har sidenhen forkastet begrebet, men religionssociologen Steve Bruce har dog fundet fem træk, som disse grupper er mere eller mindre fælles om: (1) Den religiøse tekst er ufejlbarlig, (2) et ønske om at vende tilbage til en gylden fortid, (3) fundamentalisme er et opgør med moderniteten, (4) den appellerer til marginaliserede grupper i samfundet og (5) fundamentalisme bruger moderne teknologi for at opnå sit mål (ibid., 260-261).

2.1 Religiøs fundamentalisme ifølge Haynes

Jeffrey Haynes skriver i kapitlet "Religious Fundamentalisms", at nogle mener selve begrebet fundamentalisme nu dækker over så bredt et spektrum, at dets mening kan blive ubetydelig. Han nævner blandt andet Hallencreutz og Westerlund, som skriver, at begrebet er blevet et nedsættende ord skabt på vestlige stereotyper og derfor nemt skaber misforståelser og hæmmer forståelsen for disse religiøse grupper (Haynes 2009, 160-161). Begrebet bliver dog stadig brugt i akademiske (og i knap så akademiske) kredse, og mange definerer det forskelligt. Haynes opstiller også en række fælles-træk, som han mener, kan ses hos de forskellige konservative grupper: (1) De frygter, at deres foretrukne religiøse livsførelse er under angreb fra sekulær indflydelse, (2) målet er at skabe traditionelle (mindre moderne) samfund, (3) resultatet heraf er kam-pagner for, hvad de mener er ordentlige religiøse grundprincipper for at ændre love, moral etc., (4) mange er villige til at konkurrere politisk med de styrende regeringer på forskellige måder, hvis de juridiske valg er modstridende deres vision af et religiøst samfund og (5) de kan også aktiv modsætte sig andre co-religiøse grupper eller mod-stridende grupper, hvis de mener disse grupper ikke gør det godt nok (ibid., 161-162). Haynes bruger fundamentalistiske grupper i islam, kristendom og jødedom som eksempel, da alle disse finder deres dogme i, hvad de ser som Guds ufejlbarlige ord re-præsenteret i hver deres hellige bog (ibid., 162). På trods af at fundamentalismen altid har været i disse religioner, ser han en udvikling fra, at de førhen har været meget isolerede eller hørt under den etablerede kirke til, at de nu er blevet langt mere selv-stændige (ibid., 170-171). Haynes ser dette som konsekvensen af to ting: (1) Ændrin-ger efter anden verdenskrig, kort sagt modernisering og sekularisering, samt (2) priva-tisering af religionerne i både i- og ulande. (ibid., 171).

2.2 Den kristne fundamentalisme

Haynes slår blandt andet ned på den kristne fundamentalisme, som er blevet langt synligere end tidligere. Et særligt eksempel er USA, hvor der i 1970'erne voksede "et nyt kristen højre" frem. Denne bevægelse mente, at landet havde vendt de religiøse værdier ryggen og målet var at vende tilbage til den fundamentale kristne tradition (Furseth 2007, 262). Den kristne fundamentalisme i USA er meget anderledes, idet den findes i alle samfundslag og er væsentlig mere moderne i dens midler (Haynes 2009, 167). Disse nye strømninger bliver kaldt "born-again" kristne og er tilbøjelige til at fremhæve elementer, der hovedsageligt er fundet hos pinsekirken som for eksempel talen i tunger og mirakler (ibid., 167-168). På trods af disse nye kristne grupper – kaldet "new christian right"¹ har det stadig ikke ændret, at religion er blevet marginaliseret i forhold til det sociale system (Bruce 2002, 204).

Bruce ser USA som et sekulariseret land på trods af disse NCRs. Han mener, at med modernitetens opblomstring er det overnaturlige blevet reduceret, psykologiseret og subjektiveret (ibid., 206). Som en del af moderniseringen er der kommet en større opdeling mellem den offentlige og private sfære. Dette har blandt andet medført, at religionen er flyttet fra den offentlige sfære og ind i privatlivet, som noget man dyrker med venner og familie. Konservativ kristne ser dette som en dårlig retning, idet man helst skal dyrke Gud hele tiden og ikke kun med familien, samt at det offentlige rum derved ville blive et sted domineret af synd (ibid., 214). Bruce skriver: "At its most abstract, what defines evangelicals and fundamentalists is their refusal to accept the compartmentalization and differentiation of modern society" (ibid, 215). Nogle har reageret på dette ved at skabe deres egne samfund, som for eksempel Amishgrupperinger, mens andre har valgt at kæmpe for at genvinde det offentlige rum blandt andet gennem politisk aktivitet. Netop ved kampen for det offentlige rum har de konservative grupper måtte gå på kompromis med denne opdeling. Stærkt religiøse nægter at gemme deres Gud i den private sfære, men for at få succes indenfor politik, er dette netop, hvad der må gøres. Dette har nogle valgt for dermed at kunne samarbejde med andre religiøse grupper for at nå fælles mål (ibid., 217).

¹ Vil for fremtiden omtales som NCR

3. Modernitet

Ligesom alt andet har fundamentalismen måtte udvikle sig med historiens gang. Modernitet har haft en særlig betydning, idet der nu er kommet nye ting, som fundamentalistiske grupper har måttet forholde sig til indenfor den almene hverdag.

Yves Lambert omtaler i sin artikel "Religions in Modernity as a New Axial Age: Secularizations or New Religious Forms?" Jaspers fire fundamentale træk, som adskiller moderniteten: Moderne videnskab og teknologi, higen efter frihed, "the emergence of the masses"² og globalisering, mens Lambert selv tilføjer fornuft, kapitalisme og funktionel differentiation (Lambert 1999, 305). Lambert mener, at moderniteten især efter 1960'erne, men med rod omkring den franske revolution, er en ny aksetid, et vendepunkt. Dette skyldes blandt andet opblomstringen af ny teknologi, familien bliver mindre traditionel, middelklassen får mere magt, nye sociale bevægelser, samt at globaliseringen er fuldstændig (ibid., 306). Selvom man på det seneste er begyndt at bruge udtrykket "postmoderne" om tiden vi lever i nu, er Lambert ikke enig i det udtryk:

I share the opinion of Anthony Giddens [...] who writes that "rather than entering a period of post-modernism, we are moving into one in which the consequences of modernity are becoming more radicalized and universalized than before" (ibid.).

Altså mener Lambert, at modernismens konsekvenser er blevet mere omfattende og radikale. En ting Lambert især mener adskiller det postmoderne fra det moderne, er udelukkelsen af blandt andet de store religioner og ideologier – en ting som bliver modbevist gennem nye former for nationalisme og religiøs fundamentalisme (ibid., 307).

3.1 Modernismens forhold til fundamentalismen

Yves Lambert mener, der er fire effekter på religion indenfor hvert træk i moderniteten: decline, adaptation/reinterpretation, conservation og innovation (Lambert 1999, 311). Den første er repræsenteret i sekulariseringsparadigmet, hvori det andet kun delvist fører til sekularisering, idet mange religioner enten indordner sig (moderniserer sig), træder i baggrunden eller helt forsvinder, mens de to sidste kan være et ud-

² Af mangel på god dansk oversættelse bruges det engelske udtryk. En opblomstring af f.eks. ideologier og sociale bevægelser.

tryk for det man indenfor sociologien kalder kriseteori. Kriseteorien går ud på, at fundamentalismens opblomstring er et resultat af moderniseringen, og forskellige kriseteorier kan ligge vægt på forskellige sider af moderniseringen, som kan føre til denne vækst (Furseth 2007, 262). Yves Lambert opstiller en række punkter, hvor fundamentalismen har reageret på forskellige moderne tiltag. Mens de kristne fundamentalister ofte afviser de moderne tiltag (abort, homoseksualitet), har de i høj grad taget de moderne midler til sig. Lambert skriver om det moderne træk videnskab: ” [...] fundamentalist movements usually adopt modern technology if for no other reason than the diffusion of their message (Lambert 1999, 314)”. Dette kan blandt andet ses ved de mange televangelister, som kom frem da TV blev folkeeje, samt NCRs stadige forsøg på at påvirke lovgivningsmagten, hvilket Bruce nævner: ” [...] rarely managed to make an enduring impression on large constituencies (Bruce 2002, 215) ”. Dette forsøg på at påvirke lovgivningsmagten er også tidligere nævnt, og både Bruce og Lambert er enige om, at det er en konsekvens af opdelingen mellem den private og offentlige sfære (Lambert 1999, 319; Bruce 2002, 214), altså differentieringen. Også kapitalismen, som blev en væsentlig del af modernismen, har påvirket fundamentalismen. I USA er der sågar sket et skift mod et slags religiøst marked med en forbruger attitude, som både har afledt en afvisning af moderniteten, som for eksempel Amish, mens televangelisterne har taget det til sig med åbne arme (Lambert 1999, 319).

En særdeles vigtig del af moderniseringen er globaliseringen. Verden er blevet større end bare lokal land og by. Fundamentalismen har et særligt forhold til denne del af moderniteten, idet det både har været en fordel og ulempe. En fordel har været, at det nu er blevet langt nemmere at sprede sit religiøse budskab, men dette har også givet grønt lys for mere meget pluralistiske synspunkter (Lambert 1999, 320). Man bliver gennem medierne hver dag introduceret til tusinder af forskellige holdninger, religioner og normer. En Imam i Saudi Arabien har nu mulighed for at bringe sit budskab i Danmark, og en præst i USA kan finde sit sande kald i Afrika.

Derved kan man se en sammenhæng mellem Lambert og Bruce og Haynes fundamentalistiske træk. Selvom der er en vis afvisning af moderniteten, blandt andet i form af differentieringen, så tager fundamentalister også de moderne midler i brug, i form af kampagner og andet, for at nå deres mål.

4. Amerikanske kristne fundamentalister

På trods af deres forkastelse af moderne tiltag, som for eksempel abort, har amerikanske konservative/fundamentalistiske kristne grupper i særdeleshed et særligt forhold til modernismen. De har formået både at tilpasse sig den moderne verden og dens teknologi, men bibeholdt deres fundamentalistisk udgangspunkt. Mange af disse ”born-again” kristne arbejder indenfor politik eller missionerer, og begge dele har til formål at bringe religion tilbage til samfundets midte. Med globaliseringen er det blevet muligt for de kristne grupper at spredes til andre lande og skabe menigheder. Dette fænomen kalder Peter Beyer for *glocalisering*. Det globale kan ikke eksistere som andet end et flertal af det lokale (Beyer 2011, 98; Robertson 1995). Beyer mener, at globaliseringen står i modsætning til moderniseringen, idet det ikke er sekularisering, men pluralisering som sker (Beyer 2011, 99). Der sker måske en nedgang i den almen religiøsitet, men langt flere forskellige religioner lever sammen i det samme område og menigheder kan sprede sig til andre lande.

Et eksempel er Roger Ross Williams dokumentar *God Loves Uganda* fra 2013. Filmen følger en række mennesker fra den fundamentalistiske menighed *International House of Prayer*, med hovedsæde i Kansas, USA, og deres tilknytning til det afrikanske land Uganda. Uganda var i 90’erne et forgangsland, hvad angik kampen mod aids, idet landet havde fokus på prævention modsat seksuel afholdenhed (Williams, 2013). I løbet af 00’erne kom der en stadig større tilstrømning af amerikanske missionærer og ændrede dette. Mange af disse missionærer kom til landet for at hente ”sjæle til Guds rige”, mens andre bosatte sig der for permanent at prædike i landet. Filmen følger også en række afrikanske anglikanske præster, som er langt mindre konservative i deres religion, og deres oplevelser med mødet med de amerikanske missionærer.

International House of Prayer er et godt eksempel på en fundamentalistisk gruppe, som har taget modernismen, og ikke mindst globaliseringen, til sig. International House of Prayer har hovedsæde i Kansas, USA, hvor også deres hoved ”kirke” står i blandt både baptistkirker og andre grupper. Udover dette har de mindre menigheder fordelt på stort set alle kontinenter³. Deres hovedformål er at opretholde bøn 24 timer i døgnet, samt værge sjæle til Guds rige, mens de også udtrykker stærk modstand mod homoseksualitet og seksuel frihed. På trods af disse stærkt konservative holdninger har de taget moderniteten til sig. De har en smart hjemmeside med flot-

³ Information of International House of Prayer er hovedsageligt taget fra deres egen hjemmeside.

te reklamefilm og egne skoler og børnehaver. Deres medlemmer er ikke klædt i gammeldags tøj, men ligner helt almindelige mennesker, og er modsat andre fundamentalistiske grupper meget almindelige set fra et rent materialistisk synspunkt.

Både Yves Lambert og Steve Bruce taler om, hvorledes moderniteten fører til, at de konservative forsøger at generobre det offentlige rum – en ting som især ses ved International House of Prayer. Hvor de ikke har været dominerende indenrigs, har deres mission i især Afrika haft store følger. Roger Ross Williams' film viser, hvorledes en kvinde har valgt at dedikere sit liv til at uddanne præster i Uganda, mens unge i Kansas uddannes til at missionere i landet (Williams, 2013). Mange andre er også taget til Uganda og det har medført, at Uganda har fået en langt større koncentration af religiøs fundamentalisme. Hvor landet før var et forgangsland indenfor prævention og aids forebyggelse, er det nu trådt et skridt tilbage, mens landets ledere debatterer, hvorvidt der skal indtræde en lov om dødsstraf for homoseksuelle. International House of Prayer gør gerne brug af deres moderne midler, og fraligger sig på deres hjemmeside alt ansvar for ting vist i filmen med udtalelsen: "We have very little to do with Uganda as an organization; we do not have missionaries in Uganda and do not send a dollar of our budget to Uganda." ("Affirmations and Denials", set 19.01.14)

Selvom International House of Prayer ikke har haft så meget med amerikansk indenrigspolitik at gøre, findes der andre, som for eksempel Tea-Party bevægelsen, der har tiltrukket meget opmærksomhed de senere år. På deres hjemmeside skriver de: "The Tea Party includes those who possess a strong belief in the foundational Judeo-Christian values embedded in our great founding documents ("About Us", set 19.01.14)⁴." Steve Bruce nævner, at der i høj grad er flere af disse grupper i USA end i for eksempel Frankrig eller Storbritannien, fordi blandt andet den politiske struktur i USA gør det langt nemmere for disse grupper at få en offentlig stemme (Bruce 2002, 217). Selvom valg for det meste er mellem demokraterne eller republikanerne, er der ikke den samme parti-opdeling som i Europa og ikke nær så mange mellemænd. Det er nemmere for den enkelte at publicerer sine meninger og kræve andre skal forholde sig til dem

⁴ Fundet på Tea-Partys hjemmeside. Se litteraturliste.

5. Konklusion

Opgaven indledtes med en kort introduktion til begrebet fundamentalisme. Begrebet er opstået i 1920'ernes USA som en vej tilbage til det fundamentale ved protestantisk kristendom. Senere har begrebet udviklet sig til at dække alle konservative grupper og fået en negativ vægtning. På trods af visse forskeres forkastelse af begrebet fremstiller Furseth og Repstad en række fællestræk hos fundamentalistiske grupper, som de er fremlagt af Steve Bruce. Herefter fulgte Haynes fællestræk for fundamentalistiske grupper, samt nævnes kort den kristne, islamiske og jødiske fundamentalisme, da disse alle bruger et guddommeligt helligskrift som dogme. Haynes mener, at selvom fundamentalismen altid har eksisteret i disse religioner, er de nu blevet mere selvstændige som en konsekvens af moderniseringen/sekulariseringen og privatiseringerne af religion.

Herefter introduceres den kristne fundamentalisme i USA ud fra Haynes og Bruce. USA har haft en øgning af kristne fundamentalistiske grupper – kaldet New Christian Right, de seneste årtier, men på trods af dette har det ikke ændret på, at religion stadig er marginaliseret i det amerikanske samfund. I diskussionen er der ud fra Lambert givet et indtryk af fundamentalismens forhold til moderniteten. På trods af en afvisning af de moderne normer har mange kristne grupper taget den moderne teknologi til sig, mens andre har afvist dem. Nogle af de moderne træk som eksempelvis kapitalisme, differentiation og globalisering har medvirket til dannelsen af fundamentalistiske grupper. Som eksempel var *International House of Prayer*, som i høj grad havde taget de moderne midler til sig, men ikke alle de moderne normer og tiltag samt teaparty bevægelsen, som forsøger at genindsætte religion på den politiske front.

Fundamentalismen kan derfor både ses som et produkt og forstærkning af moderniteten. Moderne holdninger og normer har bidraget til, at religion er trådt i baggrunden, hvilket har fået de konservative kristne op af stolene. For at opnå indflydelse på regeringer og partier har de fundamentalistiske grupper dog også taget moderniteten til sig.

6. Litteraturliste

Beyer, Peter

2007 "Globalization and Glocalization", in: James Beckford & Nicholas J. Demerath III, eds., *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, Sage Publications, Los Angeles, 98-117.

Bruce, Steve

2002 *God is Dead: Secularization in the West*, Blackwell, United Kingdom.

Furseth, Inger og Pål Repstad

2007 *Religionssociologi – en introduktion*, Hans Reitzels Forlag, København.

Haynes, Jeffrey

2009 "Religious Fundamentalisms.", in: Jeffrey Haynes ed., *Routledge Handbook of Religions and Politics*, Routledge, Oxon, 159-173.

Lambert, Yves

1999 "Religion in Modernity as a New Axial Age: Secularization and New Religious Forms?", *Sociology of Religion*, vol. 60, nr. 3, 303-333.

Dokumentar

Williams, Roger Ross [instruktør/producer]

2013 *God Loves Uganda*, Variance Films, New York

Internetsider

International House of Prayer

Gruen, Ernie & Mike Bickle

2014 "AFFIRMATIONS AND DENIALS",
<http://www.ihopkc.org/about/affirmations-and-denials/> (set 19.01.2014).

2014 "ABOUT THE INTERNATIONAL HOUSE OF PRAYER",
<http://www.ihopkc.org/about/> (set 19.01.2014).

Tea-Party Bevægelsen

2014 "About Us", <http://www.teaparty.org/about-us/> (set 19.01.2014).